

ADNOTATIONES HISTORICAE – POVIJESNE PRIBILJEŠKE,

III.*

► Piše: dr. fra Gaudencije Ivancić

Događaji iz 1945. i dalje

Molba za prenos kostiju iz bunkera**. Kad je otišla, kako kažu, dalmatinska vojska sa Š. Brijega ostao je bunker otvoren sa tijelima ubijenih fratara. Fratri sa Š. Brijega zamolili su nas u Mostaru da dobijemo dozvolu za prenos mrtvih tjelesa iz bunkera u Mekovac. Otišli smo ja i Bonicije na Oblasni odbor. Najprije smo otišli k dr. Cvitanu Spuževiću koji je bio potpredsjednik Oblasnog odbora. Izvijestili smo Cvitana o čemu se radi. On je odgovorio da nema razloga da se to ne dozvoli. »Ali za svu sigurnost«, rekao je, »pitat ćemo Čedu Kaporu«, koji je bio sekretar Oblasnog odbora. Otišli smo u kancelariju zajedno s Čedom. Bili smo ja i Bonicije s jedne strane, a Cvitan i Čedo ispred vlasti. Cvitan je izložio Čedi radi čega smo mi došli. Čedo je rekao da ne mogu dozvoliti prenos tjelesa, jer da bi se to moglo shvatiti kao neka demonstracija protiv vlasti a k tome rat još da nije svršio. Borbe su još uvijek uistinu bile na Ivan planini. Pripominjem, kolika razlika između Cvitana i Čede. Slično je što naprijed rekosmo između Mladena Spuževića i Salke Varečića – u pogledu vjeronauka. Sada smo počeli razgovarati o širokobriješkim fratrima, o njihovoj tobožnjoj borbi i pucanju. Ja sam rekao Čedi Kaporu: »Uzmimo Čedo, da su pucali i za to

poginuli i ubijeni. No, da li je mogao pucati i boriti se fra Marko Barbarić, koji je bio bolestan i imao 80 godina. Da je on ostao živ, da su barem njega poštedili, mogli bi reći i barem nekoga uvjeriti, da su drugi kao borci izginuli a on nevin ostao na životu. Ali ne«, nastavio sam dalje: »I fra Marko Barbarić nađen je ubijen u bunkeru sa ostalima zajedno.« Čedo Kapor nije ništa na ovo odgovorio, šutio je. Dr. Cvitan Spužević na to je rekao Čedi: »Čedo«, i gurne ga u koljeno – dogati i moga su najboljeg prijatelja, dr. fra Leona Petrovića, ubili ovdje u Mostaru.« I na ove riječi dr. Spuževića Cvitana, potpredsjednika Obl. Odbora, šutio je Čedo Kapor, sekretar Obl. Odbora. Čedo bi sigurno protivno dokazivao, da je se moglo dokazivati.

Biskup napadnut u N. Slobodi. Kad je počela izlaziti Narodna Sloboda, politički list u Mostaru, bio je u njoj napadnut i biskup dr. P. Čule. Napisano je da je on krivac ubojstva 8 hiljada, čini mi se da je taj broj naveden – ljudi (Srba) u Dubravama. Ja nijesam čitao taj članak pa ne znam točno što je sve bilo napisano. I biskup je bio pozvan da odgovori. Biskup je naravno doznao za to pa se je mislio da li bi odgovorio. Pitao je i mene za to. Ja sam mu rekao da mislim da bi trebao odgovoriti. I biskup je odgovorio. Čitao sam i

ja odgovor. Bio je vrlo dobar. Među ostalim biskup je napisao kako bi on mogao biti odgovoran za ubojstvo 8 hiljada ljudi, i to Srba, kad tamo u svemu nema 8 hiljada.

Pitao je biskup mene, da li bih ja otišao s don Matom Nuićem na vojnu komandu da odnesemo odgovor. Ja sam rado prihvatio. Otišli smo. Šef vojnog suda bio je Čedo Miović. Došli smo k njemu. On je pozvao N. Goci – koji je također bio u vojnoj komandi. Čedo je otvorio biskupov odgovor. Počeli smo debatu. S jedne strane Čedo Miović i Goci, a s druge strane ja i don Mato. Oni su napadali, a mi smo branili. Ispočetka je don Mato govorio i branio dosta oštro. Ja sam na početku šutio. Sumnjao sam da može uspjeti sa onako oštrim tonom makar sve bilo ispravno. Gurnuo sam nogom u don Matu i onda sam ja počeo blažim tonom. Došao je još jedan oficir i pridružio se je njima. Razgovarali smo sigurno jedan sat. Na koncu je situacija malo izgledena i rastali smo se u tako izglađenoj atmosferi. Naravno, kod njih smo ostavili biskupov odgovor sa željom da ga odštampaju u N. Slobodi kao odgovor na njihove napade.

Biskup je zaželio da odnesemo njegov odgovor i Oblasnom Odboru. Sada smo otišli fra Pavo Dragičević i ja. Otišli smo i našli smo predsjednika Oblas. Odbora Mastilovića N., srpsko-pravoslavnog popa. Sjeli smo

* Izvadci iz rukopisa. Tekst donosimo u izvorniku jer vrijedi kao svjedočenje sa svim svojim subjektivnostima. Ispravljene su samo očite pogrješke.

Preskačemo II. nastavak jer je već objavljen u *Stopama pobijenih*, II., 1 (2), str. 11. – 16.

** Zapravo je to ratno sklonište koje se počelo graditi u srpnju 1944. zbog tadašnje Franjevačke klasične gimnazije.

u njegovoj kancelariji i razložili mu zašto smo došli. On je na to rekao: »Što će to meni?« Mi smo mu odgovorili da je on predsjednik Oblas. Odbora i on treba da vodi račun o važnijim barem događajima, a u to spada i napad na biskupa s onako krupnom tvrdnjom da je on krivac ubojstva tolikih Srba. Rekli smo mu da je N. Sloboda pozvala biskupa da odgovori i on je eto odgovorio, pa treba da se vodi račun o tome da se to štampa. Mastilović je primio članak naravno s nakanom, barem kako smo mi mislili, da se odštampa.

Otišli smo s uvjerenjem da će se štampati jer smo predali šefovima i vojne i civilne vlasti. Čekali smo izlazak članka. No, premda su oni u N. Slobodi pozvali biskupa da odgovori, ipak uza sva urgiranja, članak nije odštampan.

Kod Mile Perkovića, potpukovnika. On je neko vrijeme bio u Mostaru. Ne znam kakvu je sve vlast imao, ali se je pitao u svemu. Otišao sam jednom k njemu radi fra Berislava Mikulića, koji je bio zatvoren. Mile je bio rodom iz Prisoja pa mi je radi toga bilo lakše pristupiti k njemu, kao zemljaku. Kad sam bio kod njega, rekao sam mu da fra Berislav nije ništa tako učinio radi čega bi morao doći u zatvor. On mi je rekao da je fra Berislav bio ustaški dušobrižnik. Ja sam mu kazao da on nije bio ustaški dušobrižnik nego domobranski. On je na to odgovorio: »To ću ja ispitati.« Onda je rekao da se je fra Berislav sakrivao i bježao od javnosti i vlasti. Ja sam mu odgovorio da je fra Berislav bio u jednom samostanu bosanskom – ne znam pravo u kojem – i da je propovijedao i javno vršio druge dužnosti. Prema tome on se nije sakrivao ni bježao od javnosti pa prema tome ni od vlasti. Mile je odgovorio: »I to ćemo ispitati.« Još je jedan prigovor bio, kojega sam ja pobijao. Konačno je rekao: »Sve ćemo to ispitati pa ako bude istina, pustit ćemo ga.« Ja sam bio zadovoljan.

Nakon nekoliko vremena fra Berislav je pušten.

I dok sam ja s Milom Perkovićem razgovarao u Kancelariji, netko je došao i rekao da je biskup došao. Mile je odgovorio: »Neka malo pričeka.« U tom je vremenu preda mnoom napadao biskupa. Ne sjećam se točno što mu je predbacivao. Ja sam biskupa branio. Rekao sam da biskup nije bio za nikakva nedjela za vrijeme ustaške vladavine. »Ustaška vlast«, rekao sam, »nije bila zadovoljna sa imenovanjem njega za biskupa.«

Tada smo malo razgovarali i o ideologiji. On se je meni otvoreno prikazao kao materijalista. Šakom je malo lupio po stolu veleći: »Ovo je meni sve«, to jest materija. Naveo mi je i neke materijalističke filozofe koji da su veliki i da su mu uzor u tome. Ja sam mu odgovorio: »Dobro Mile, ako si Ti uistinu uvjeren da je to istina, slijedi to. Ali treba da znaš da postoji još veći broj antimaterijalista koji imaju također još više svojih pristaša.« Naveo sam mu neke. »Mi možemo«, rekao sam mu, »uza svu različnost ideologije raditi na mnogim zajedničkim ciljevima.« Rastali smo se u prijatnom raspoloženju, jer je biskup čekao.

Drugom jednom zgodom, vraćajući se iz grada, sreo sam ga na rampi kod gimnazije. Pozdravili smo se. Upitao me je: »Jesam li zadovoljan.« Mislio je na fra Berislava. »Zadovoljan sam«, odgovorio sam mu. Tada mi je rekao, da se fratri širokobriježski mogu vratiti natrag na Široki Brijeg. Naime, fratri su bili radi Škripara preseljeni sa Š. Brijega u Mostar. Fra Vencel Kosir bio je gvardijan. Od njega su tražili vlasti na Š. Brijegu da osudi Škripare. On nije to htio. »Ako ih ja osudim«, rekao je fra Vencel, »onda oni mene mogu dočekati kad pođem k bolesniku i ubit me.« Zato su fratri morali ostaviti samostan i preseliti u Mostar. I sada mi kod gimnazije veli Mile Perković da se mogu povratiti natrag na

Š. Brijeg. Rekao sam mu da bi trebalo dati pismenu dozvolu. »Reci ti njima da mogu ići«, odgovorio mi je, »a ako me još šta trebaju, neka dođu k meni.« Rastali smo se. Svijet naš začuđeno je promatrao kako fratar i visoki partizanski oficir nešto razgovaraju. Takva je tada atmosfera bila. Rekao sam poruku gvardijanu fra Vencelu Kosiru. On se je htio potpuno osigurati pa je otišao k Mili Perkoviću i zatražio pismenu dozvolu. Mile mu je napisao. Naravno kod širokobriježskih fratara bilo je raspoloženje. Otišli su. I kad su se vratili, narod ih je s velikim veseljem dočekao. Narod je bio vrlo ožalošćen kad su fratri morali seliti. Tim veće je bilo sada veselje, kad su se povratili.

Susret s Perom Jelčićem Kapetanom. Pero Jelčić bio je ugledna ličnost među vojnim krugovima. Čini mi se, bio je u OZN-i. Nastanio se je u kući Bože Nikolića. Otišao sam k njemu da bi posredovao za Vencela Kosira, koji je tada bio u zatvoru. Kad sam došao, rekao sam mu radi čega dolazim. No njegovo prvo pitanje bilo je, da li sam ja za Tita ili za biskupe. Biskupi su sakupljeni u Zagrebu izdali tzv. Pastirsko Pismo na vjernike. U njemu optužuju naše tadašnje partizane radi više loših djela. Vrlo me je iznenadio Pero Jelčić sa onakvim upitom. Brzo sam se snašao i odgovorio sam mu da sam ja i za biskupe i za Tita. Rekao sam mu da je to smisao i Pastirskog Pisma. Rekao sam mu da ga nijesam čitao ali sam ga slušao kad je biskup čitao s propovjedaonice. »U uvodu Past. P. stoji«, rekao sam, »da treba dati Bogu Božje, a caru carevo. Dakle biskupi priznaju i svjetovnu vlast ali ističu i prava vjere«, rekao sam. Na to me je Jelčić zapitao da li je istina što navodi Pastirsko Pismo. »Ja znam da su neke stvari istinite«, odgovorio sam. »Npr. istina je da je vjeronauk izbačen iz škola. Ja sam bio vjeroučitelj u Preparandiji pa sam izbačen. Eto to« – rekao sam još neke stvari ali se sada

ne sjećam – »je istina, jer sam ja to doživio.« On je upitao: »A drugo?« – »Za to pitajte biskupe.« Zatim je došao netko i rekao da ga neki traže. Tada smo se rastali a o fra Vencelu Kosiru nije mi ništa rekao. To je bilo 1945. g.

Posredovanje za fra Milivoja Bebeka. Fra Milivoj je bio župnik na Posuš. Gracu. Zatvoren je 1945. Ne znam pravo koji je bio povod zatvaranju. Pisala je i Narodna Sloboda protiv njega. Otišao sam na OZN-u. Bilo je to u kući dr. Bože Nikolića. Tako mi je barem ostalo u sjećanju. Našao sam tamo dvojicu rukovodjećih. Jedan je, rekoše, bio pravoslavni bivši bogoslov. Rekao sam im da fra Milivoj Bebek radi samo svoj svećenički posao i da je dobar čovjek, koji nikomu zla ne želi. Oni su mi odgo-

vorili da je njihova novina N. Sloboda pisala dosta oštro protiv njega. Ja sam im odgovorio da novine ne pišu uvijek istinu i da im se ne može uvijek vjerovati. »To je«, rekao sam, »opće svojstvo novina«. Tada su oni na me oštro ruknuli i rekli: »Pa šta Ti govoriš o našim novinama i kako se Ti usuđuješ tako napadati naše novine.« Vidio sam da ima malo koristi s njima raspravljati. Nastojao sam da malo ublažim situaciju koja je nastala. Za kratko vrijeme udaljio sam se.

Kreveti za vojsku. Još su trajale borbe na Ivan planini. Dolazili su mnogi ranjenici. Vozili su ih u Južni logor. Nije bilo dosta kreveta za njih. Zato su došli u samostan da dignu kreveta. Deputaciju su sačinjavali trojica: jedan katolik (Stojan Rotim), jedan musliman i jedan

pravoslavni. Poznavao sam Stojana Rotima. Nije bio loš čovjek. On je zatražio krevete rekavši: »Dajte sve krevete osim onih na kojima vi ležite.« Ja sam mu odgovorio: »Stojane, ne možemo tako. Mi moramo ovdje u samostanu primiti goste koji nam dođu sa župa. Mi nadalje moramo ovdje primiti i bolesnike, koji nam dolaze iz Provincije. A gdje ćemo ih leći kad vi odnesete sve krevete. Ovdje je naša centrala pa dolaze sa svih strana.« Stojan će onda na to: »Pa dajte koliko možete.« Kako rekoh, bio je dobar čovjek. Otišao je, čini mi se, fra Nikola Pandžić s njima u klerikat i pokupili su neke sofale, a možda i neke krevete i odnijeli. Mi smo ipak uspjeli sačuvati za sebe potrebne krevete. Kasnije smo mogli dati i nekim župnicima koji su ostali bez njih. ✍

MOJA SJEĆANJA NA FRA MIJU ČUJIĆA I LAŽNA SVJEDOČENJA I OPTUŽBE PROTIV NJEGA GODINE 1945. U LIPNJU*

► Piše: **Niko Krišto**

Mi smo čuli da je fra Mijo nađen u Rijeki i da je zatvoren. I više ništa nismo o njemu znali sve do jeseni iste godine. Tada sam ja svaki dan bijo u gradu pošto sam bijo član Općinske komisije za raspodjelu Unrine pomoći za gornji kraj Duvna. I svaki dan sam dolazijo u Božakića kavanu. Kad jedno jutro pokojni Koštancija donese novine, mislim da je Sarajevski dnevnik i meni kaže nu Niko šta pišu o fra Miji, da je uspio pobit sve Srbe u Eminovu selu i srušit Srbsku pravoslavnu Crkvu u Duvnu. A zna vas svit da je to laž i neistina, a članak u novine dala je centralna komisija za ispitivanje zločina pri Republičkoj upravi za Bosnu i Hercegovinu.

I ja odma kažem tribalo bi praviti žalbu protiv ove nepravde i kupiti potpise po Duvnu i upoznat narod o čemu se radi. U tom vrimenu došo je i pokojni Frano Perić. Ja sam i njemu reko i dao mu novine da pročita.

Kad je pročitao, samo se čudi i zgraža i kaže meni ko će nam napraviti žalbu, a ja kažem da ću se ja pobrinut za žalbu samo da se nas troje primimo odgovornosti ako do šta dođe, to jest ja, Koštancija i Frano. Tada je u nas bijo u Duvnu jedan pravnik koji je radijo pri Kotarskom sudu kao pravno lice. On je bijo iz Travnika, pravi Hrvat i katolik, i ja se s njim upozno dok je došo u Duvno.

Sutradan iza podne ja se sastanem s njim i sve mu rečem o fra Miji i onoj laži u novini i zamolim ga da nam napravi žalbu. On je to rado primijo, samo kaže neka se ne zna jer on je već bijo osumnjičen a ja sam reko da se za to ništa ne boji. A to je bijo Vlado Matković i otišo je ubrzo iz Duvna jer bi bijo zatvoren jer su ga već počeli kritikovat. Na sastancim nije imo moralno političkog obrazovanja ni kvalifikacija. Iza toga ja sam brino za prikupljanje potpisa. U to doba bijo je član Sreskog odbora

* Tekst donosimo u izvorniku jer vrijedi kao svjedočenje sa svim svojim subjektivnostima. Popravljenе su samo očite pogriješke.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XIV., 1 (26),
Široki Brijeg, 2021., siječanj – srpanj, 2021.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepičca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilu izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar;
Korisnik: Hercegovačka franjevačka
provincija;

Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

U ovom razdoblju nestabilnosti mi stabilno izlazimo s ovim našim glasilom. A i kako bismo drukčije! Vremena mogu biti ovakva i onakva, nama je ići u pravome smjeru. Jedino u ovome vremenu stvarne ili nestvarne pošasti mrvicu manje odlazimo na drugu stranu granice. Na snazi su raznorazne mjere i ne smijemo ih kršiti. Ali ih smijemo neprestano propitkivati, ne dati da nas prevare i učine nas bićima drugoga ili nekoga tamo reda. A nije da ih nema koji to žele. Zlo se opasno razmahalo u svijetu. Misli da je kucnuo njegov čas. Da ne bi!

Naši pobijeni fratri, naše nevino pobijene žrtve uče nas da se zlu najbolje oduprijeti dobrim: molitvom, razmišljanjem, djelovanjem... Ono ništa ne može pred tim. Nemoćno je u svojoj rugobi. Na taj način pobijedimo i ovo vrijeme. Život je naš, a poraz je njihov.

Prisjetimo se svega ovoga dok razmišljamo o društvu s obiju strana granice. Snage totalitarnoga jugoslavenskoga režima ponovno bi da nam kroje kapu. Kao i prije, zanose se svojim otrovnim i pogubnim maglama. To je čak i Europa, ovakva kakva je, priznala pa je komunizam stavila uz bok nacionalsocijalizma i fašizma kao suvremene totalitarizme čije bi nasljeđe trebalo neizostavno odbaciti. Znamo da to kod nas trenutačno nije slučaj. Ništa čudno. Dali smo glas onima koji s tim poraženim i prokazanima snagama tikve sade pa smo tu gdje jesmo. Odbacuju se zaslužni za hrvatsku slobodu, a veličaju odnarođene ličnosti. Da ne idemo

daleko, pogledajmo sve to na primjeru časnoga biskupa don Mile Bogovića. Otišao je u zasluženu mirovinu, ali mu društvo ne odade priznanje za njegov ustrajan i plodonosan rad. Žele ga jednostavno gurnuti u zaborav. Tako su se odnosili prema njemu i dok je bio na bolesničkoj postelji. Komercijalni mediji o njemu šute, što se nekako može i razumjeti, ali šute i oni javni što se nikako ne može razumjeti. Propuštaju ispuniti zadaću zbog koje ih plaća nevoljni hrvatski puk.

Zbog svega toga drago nam je da u ovome broju možemo objaviti novopronađenu misu posvećenu bl. Nikoli Taveliću, koju je napisao fra Bruno Adamčik. Unatoč tomu što su jugokomunisti u veljači 1945. na Širokom Brijegu spalili više od 70.000 knjiga, župne matice i svaki papirić koji su uspjeli pronaći, ona je preživjela. Ako Bog da, uskoro će biti i izvedena ovdje na Širokome Brijegu. Život pobjeđuje ma koliko se god zlo trudilo satruti ga.

Neka prežive i uspomene na naše pobijene. Spomen na njih obilježavajmo na razini Crkve u Hrvata, na razini pojedine biskupije, odnosno nadbiskupije ili pak na razini pojedine župe. Ako već nismo, ustanovimo taj dan. Obnovit će nas kao domoljube i kao kršćane. Ulit će nam novu snagu.

Bezbroj puta dokazali smo da nas poteškoće ne mogu slomiti. Dokažimo to ponovno u prijateljstvu sa svojim Bogom.

mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Djela pobijenih	34
Stratišta	15	Nagradni natječaj	46
Glas o mučeništvu	18	Povijesne okolnosti	49
Glas o znakovima	28	Razgovor	55
Odjek u puku	30	Podlistak	59